

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

БОЙКО О. В.,

суддя

(Голосіївський районний суд міста Києва)

УДК 343.131

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.2.25>

**ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВА
НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД**

У статті визначається сутність презумпції невинуватості як гарантії права на справедливий судовий розгляд. Зауважується, що презумпція невинуватості є комплексною засадою кримінального провадження. Структурні елементи презумпції невинуватості запропоновано об'єднати в такі групи: правила доведеності вини (обов'язок обвинувача щодо доказування вини; тлумачення сумнівів на користь підозрюваного, обвинуваченого; доведення винуватості поза розумним сумнівом); наявність вироку суду (остаточне та обґрунтоване рішення); правила поведіння з підозрюваним, обвинуваченим чи виправданим (правила оприлюднення інформації та публікацій у засобах масової інформації, наявність компенсаторного механізму, відповідне ставлення до особи).

У рішеннях Європейського суду з прав людини зауважується, що принцип презумпції невинуватості не забороняє органам влади повідомляти громадськість про розслідування, які ведуться. Зверталася увага на важливість добору посадовими особами слів у виступах, якщо вони оприлюднюють свої заяви до визнання особи винуватою у визначеному законом порядку. Загальні правила оцінювання формулювань офіційних заяв щодо дотримання вимог презумпції невинуватості такі: слід принципово розрізняти повідомлення про те, що когось лише підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, та чітку заяву про те, що особа вчинила кримінальне правопорушення, зроблену за відсутності остаточного вироку; заяву слід оцінювати в контексті конкретних обставин, за яких її було зроблено; важливим є реальний зміст відповідних тверджень, а не їх буквальне формулювання.

Суб'єктом недотримання вимог презумпції невинуватості щодо оприлюднення інформації про кримінальне провадження можуть бути як представники судових органів, так й інших органів держави. Недопустимим є використання засобів масової інформації для формування громадської думки щодо винуватості/невинуватості особи до визнання її такою у встановленому законом порядку.

Ключові слова: презумпція невинуватості, справедливий суд, практика Європейського суду з прав людини, доведеність вини, повідомлення громадськості про розслідування.

Boyko O. V. The presumption of innocence as a security of the right to a fair trial

The article defines the essence of the presumption of innocence as a security of the right to a fair trial. It is noted that the presumption of innocence is a complex principle of the criminal proceeding. It is proposed to consolidate the structural elements of the presumption of innocence into the following groups: rules of the proof of guilt (the duty of the prosecutor to prove the guilt; interpretation

of doubts in favor of the suspect or accused; proof of guilt beyond a reasonable doubt); the presence of a court sentence (a final and reasonable judgment); rules for the treatment of a suspect, accused or acquitted (the rules of disclosing the information and publications in the media, the availability of a compensatory mechanism, appropriate treatment of a person).

The ruling of the European Court of Human Rights states that the principle of the presumption of innocence does not prohibit the authorities from informing the public about the ongoing investigations. Attention was drawn to the importance of officials' choice of words in speeches if they publish their statements before a person is found guilty in the manner prescribed by law. The general rules of assessing the wording of formal statements for their compliance with the presumption of innocence are as follows: the act of reporting that someone is only suspected of committing a criminal offense and a clear statement that a person has committed a criminal offense made in the absence of a final sentence must be clearly distinguished; the statement should be assessed in the context of specific circumstances in which it was made; the real content of the relevant statements, rather than their literal wording, is important.

Representatives of judicial bodies and other state bodies may be guilty of non-compliance with the requirements of the presumption of innocence regarding the disclosure of information on the criminal proceeding. It is inadmissible to use the mass media to form public opinion on the guilt/innocence of a person until s/he is recognized as such in the manner prescribed by law.

Key words: *presumption of innocence, fair trial, case law of the European Court of Human Rights, proof of guilt, public disclosure of the investigation details.*

Вступ. Презумпція невинуватості є основоположною засадою кримінального провадження, яка закріплена як в українському законодавстві, так і в багатьох міжнародно-правових актах. При цьому презумпція невинуватості є структурним елементом права на справедливий судовий розгляд. Зокрема, в рішенні Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Довженко проти України» 2012 року наголошується, що право на презумпцію невинуватості, закріплене в пункті 2 статті 6 Конвенції, є одним з елементів справедливого судового розгляду кримінальної справи, який вимагається відповідно до п. 1 цієї ж статті (п. 47) [1]. Дотримання вимог презумпції невинуватості дозволяє запобігти як обвинувальному ухилу та упередженості під час розгляду кримінальних проваджень, так і формуванню громадської думки щодо винуватості/невинуватості особи за відсутності остаточного рішення суду.

Презумпції невинуватості як фундаментальній засаді кримінального провадження присвятили свої праці О.М. Коваль, В.Т. Маляренко, Г.М. Мамка, В.В. Михайленко, Т.М. Мирошніченко, В.Т. Нор, Н.П. Сиза, М.С. Строгович, О. П. Трохлюк, Т.І. Фулей та ін. Аналіз праць цих учених свідчить про наявність різних підходів до розуміння сутності презумпції невинуватості. Дискусії виникають щодо її обсягу, змістової характеристики.

Постановка завдання. Метою цієї статті є визначення сутності презумпції невинуватості як гарантії права на справедливий суд з урахуванням стандартів вирішення цього питання в прецедентній практиці ЄСПЛ.

Результати дослідження. Презумпція невинуватості є складною та комплексною засадою кримінального провадження. Під час тлумачення її змісту вчені досить часто роблять акцент на питанні доведеності вини підозрюваного, обвинуваченого. Так, О.М. Коваль відзначає, що презумпція невинуватості базується на трьох основних положеннях: тягар доведення лежить на стороні обвинувачення; вину обвинуваченого має бути доведено поза всяким розумним сумнівом; метод доказування повинен відповідати принципу справедливості [2, с. 59]. А на думку Т.М. Мирошніченка, структуру принципу презумпції невинуватості та забезпечення доведеності складають такі взаємопов'язані та взаємозумовлені елементи: суб'єкт, щодо якого

діють визначені законом правила презумпції невинуватості; обов'язок доказування винуватості; заборона базувати обвинувачення на доказах, одержаних незаконним шляхом чи на припущеннях, тлумачення обґрунтованих сумнівів на користь обвинуваченого [3, с. 119–121].

В окремих науковців є пропозиція розділити вимоги ст. 17 КПК України на дві окремі засади – презумпцію невинуватості та засаду забезпечення доведеності вини [4, с. 61–62]. Втім, підтримуємо твердження про те, що «презумпція невинуватості як беззастережне, однак спростоване твердження про невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення змістовно, логічно та методологічно пов'язана з необхідністю доведення вини особи шляхом кримінального процесуального доказування» [5, с. 173]. А тому недоцільно забезпечення доведення винуватості відокремлювати від презумпції невинуватості.

Розкриваючи зміст презумпції невинуватості, вчені здебільшого йдуть шляхом переліку її змістових елементів. Зокрема, В.В. Михайленко стверджує, що складниками презумпції невинуватості є такі положення: «1) тягар доведення покладається на обвинувачення; 2) докази винуватості в інкримінованому діянні повинні відповідати певному стандарту як окремо, так і в їх сукупності; 3) наявність додаткової гарантії права на свободу до засудження компетентним судом – презумпція на користь звільнення особи з-під варти на час розгляду провадження (під заставу; з покладенням обов'язків тощо); 4) відповідне ставлення до особи, притягнутої до кримінальної відповідальності; 5) право на сумнів на користь обвинуваченого та перевага таких сумнівів над припущеннями; 6) певний стандарт обвинувального вироку; 7) наявність компенсаторного механізму у випадку виправдання (за «незручності»); викликані притягненням до кримінальної відповідальності або незаконним засудженням); 8) поширюється не лише на засуджених, а також на виправданих і осіб, провадження щодо яких було закрито, в тому числі з не реабілітуючих підстав» [6, с. 192–193].

На нашу думку, перелік такої великої кількості структурних елементів презумпції невинуватості потребує об'єднання в окремі групи. Адже частина з них стосується стандарту доведеності вини, інша частина – наявності вироку суду. Саме ці два елементи презумпції невинуватості пропонував виокремлювати свого часу М.С. Строгович [7, с. 351]. Втім, із тих часів кримінальна процесуальна форма зазнала змін, спрямованих на розширення прав підозрюваного, обвинуваченого. Тому можемо констатувати, що все більшої актуальності набуває питання поведження з особою, вина якої ще не встановлена обвинувальним вироком суду.

Правила поведження з особою, вина якої ще не встановлена у визначеному законом порядку, цілком справедливо вважати складовим елементом презумпції невинуватості. На користь цього твердження свідчить закріплення у ч. 5 ст. 17 КПК України вимоги про те, що поведження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою [8].

Поведження з особою, вина якої ще не встановлена обвинувальним вироком суду, стосується і правил оприлюднення інформації про винуватість цієї особи, що є досить проблемним питанням у вітчизняному правозастосуванні. Зокрема, в рішенні ЄСПЛ у справі «Довженко проти України» Суд повторює, що право на презумпцію невинуватості забороняє передчасне вираження самим судом думки про те, що «той, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення», є винуватим, до того, як це було доведено відповідно до закону самим судом. Воно також охоплює заяви інших державних посадових осіб щодо кримінального розслідування, які заохочують громадськість вважати підозрюваного винним і передують оцінці фактів компетентним судовим органом (п. 47) [1].

Таким чином, викладене вище дозволяє стверджувати, що презумпція невинуватості є комплексною засадою кримінального провадження, структуру якої складають такі взаємопов'язані та взаємозумовлені елементи:

– правила доведеності вини (обов'язок обвинувача щодо доказування вини; тлумачення сумнівів на користь підозрюваного, обвинуваченого; доведення винуватості поза розумним сумнівом);

- наявність вироку суду (остаточне та обґрунтоване рішення);
- правила поведження з підозрюваним, обвинуваченим чи виправданим (правила оприлюднення відомостей і публікацій у засобах масової інформації, наявність компенсаторного механізму, відповідне ставлення до особи).

Питання оприлюднення інформації особами органами державної влади та публікації її в засобах масової інформації про розслідування кримінальних правопорушень та осіб, які підозрюються, обвинувачуються у їх вчиненні, заслуговує окремої уваги. Адже правильне, належне оприлюднення інформації про вчинене кримінальне правопорушення та осіб, які його могли вчинити, має важливе значення для досягнення справедливості судового рішення. У рішеннях ЄСПЛ неодноразово звертається увага на те, що п. 2 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод людини (далі – Конвенції) спрямований на запобігання негативному впливу на справедливий судовий розгляд кримінальної справи упереджених заяв, зроблених у тісному зв'язку з цим судовим розглядом [1].

Насамперед варто відзначити, що публічність судового розгляду, як і презумпція невинуватості, є одним зі структурних елементів права на справедливий суд. Адже гласність та відкритість судового провадження сприяють досягненню вимоги ч. 1 ст. 6 Конвенції, де визначено, що кожен має право на публічний розгляд його справи. А тому громадськість має право знати про розслідування чи судовий розгляд кримінальних проваджень, зокрема й тих, які набули суспільного резонансу. Окрім цього, в рішеннях ЄСПЛ у справі «Аллєне Де Рібемон проти Франції» 1995 року визначено, що принцип презумпції невинуватості не забороняє органам влади повідомляти громадськості про розслідування, які ведуться, але влада зобов'язана робити це обережно та делікатно, як того вимагає повага презумпції невинуватості (п. 38) [9].

Разом із цим під час коментування представниками влади ходу розслідування чи судового розгляду кримінальних проваджень досить часто має місце порушення вимог презумпції невинуватості. Це можуть бути як передчасні висловлювання про вину обвинуваченої особи, так і досудове оприлюднення фактів. Узагальнення практики ЄСПЛ з цього питання дозволило Т.І. Фулей виділити такі випадки порушення п. 2 ст. 6 Конвенції, спричинені коментуванням представниками влади кримінальних проваджень:

- повідомлення комісара поліції (в присутності міністра внутрішніх справ і директора департаменту кримінальної поліції) на прес-конференції про те, що заявник є «підбурювачем вбивства» (справа «Аллєне де Рібемон проти Франції»);
- висловлювання посадових осіб органів публічної влади про вину особи всупереч виправдувальному вироку (справа «Мінеллі проти Швейцарії»);
- участь слідчого та інших працівників прокуратури в телевізійній програмі та їхня характеристика вчинених заявником дій як «злочинів» і про те, що вони є винуватими в їх вчиненні (справа «Хужин та інші проти Росії»);
- заява заступника прокурора Києва, яку процитували 3 різні газети, і яку було зроблено задовго до складання обвинувального висновку, про те, що заявник був «фактичним керівником» групи кілерів, і «його розпорядження [вбивати] мали систематичний характер» (справа «Шагін проти України»);
- заяви керівників міського відділу та обласного управління Міністерства внутрішніх справ, які давали коментарі засобам масової інформації щодо кримінальної справи заявника, містили недвозначні твердження щодо вини у вчиненні інкримінованих йому злочинів до ухвалення вироку (справа «Довженко проти України») [10, с. 48–49].

Цей перелік постійно поповнюється. Зокрема, в рішенні у справі «Криволапов проти України» 2018 року визнано порушенням п. 2 ст. 6 Конвенції заяви слідчих та посадових осіб Служби безпеки України, де заявник був названий вбивцею та фальсифікатором надзвичайно важливої кримінальної справи. Ці твердження неодноразово розповсюджувалися в документальному фільмі, створеному за прямої підтримки державних органів високого рівня, та який містив уривки з відеозапису зізнання заявника працівникам міліції (п. 130) [11].

Вказане вище дозволяє констатувати, що передчасне (до винесення вироку, який набрав законної сили) прилюдне висловлювання державними посадовими особами чи судом

думки про винуватість підозрюваного, обвинуваченого є поширеною проблемою як для України, так і багатьох інших держав Європи.

Сталий підхід практики ЄСПЛ щодо права на презумпцію невинуватості полягає в тому, що порушення цього положення матиме місце, якщо судові рішення або заява посадової особи щодо особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального злочину, відображає думку про її вину до того, як її буде доведено відповідно до закону. Досить мати навіть за відсутності будь-якого формального висновку певні підстави припускати, що суд або посадова особа вважає обвинуваченого винним (п. 81 рішення у справі «Шагін проти України» 2009 року) [12].

Для правозастосування важливим є питання: де межа дозволеного, які висловлювання щодо оприлюднення інформації про кримінальне провадження є порушенням презумпції невинуватості, а які такими не вважаються?

Так, у прецедентній практиці ЄСПЛ неодноразово зверталася увага на те, що слід принципово розрізняти повідомлення про те, що когось просто підозрюють у вчиненні злочину, та чітку заяву про те, що особа вчинила злочин, зроблену за відсутності остаточного вироку. При цьому Суд неодноразово підкреслював важливість добору посадовими особами слів у своїх виступах, якщо вони оприлюднюють свої заяви ще до судового розгляду справи та визнання особи винною у вчиненні певного злочину» (п. 48 рішення у справі «Довженко проти України»; пункти 88 і 89 рішення у справі «Нештяк проти Словаччини»).

Питання про те, чи порушує заява посадової особи державного органу принцип презумпції невинуватості, слід визначати в контексті конкретних обставин, за яких заяву було зроблено (п. 48 рішення у справі «Довженко проти України») [1]. А тому під час вирішення цього питання враховуються всі обставини кримінального провадження, зокрема: ким саме було зроблено заяву, за яких обставин її було зроблено, настільки вона дозволяє зробити висновок, про кого саме йдеться. Так, у вказаній вище справі Суд урахував твердження Уряду про те, що цитати в статтях від 8 червня і 11 грудня 2002 року не припускали, що високопоставлені працівники міліції називають заявника на ім'я. Але Суд вказав, що особа, якої стосувалась заява, могла бути визначена і без зазначення її імені. Адже 25 травня 2002 року ім'я та інша особиста інформація щодо заявника були згадані в пресі та, відповідно, стали відомі громадськості. Крім того, враховуючи тяжкість злочинів, у вчиненні яких підозрювався заявник, і особливий інтерес засобів масової інформації до справи, ім'я заявника повинно було бути добре відомим громадськості (пункти 49–51) [1].

Окрім цього, відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ для цілей застосування положення п. 2 ст. 6 Конвенції важливим є реальний зміст відповідних тверджень, а не їх буквальне формулювання. Зокрема, в рішенні у справі «Лавентс проти Латвії» 2003 року Уряд стверджував, що пані Штейнерте ніколи офіційно не казала, що заявник винен. Втім, Суд зазначив, що у своєму інтерв'ю пані Штейнерте заявила, що вона ще не знає, «чи буде вирок обвинувальним чи частково виправдувальним». А таке твердження чітко показало, що суддя вже був переконаний у винуватості заявника, принаймні щодо одного з пунктів обвинувачення, і що вона виключила можливість визнати його абсолютно невинуватим. Більше того, Суд висловив своє здивування тим фактом, що в рамках інтерв'ю пані Штейнерте запропонувала відповідачам довести суду, що вони не винуваті, та зауважив, що таке висловлювання суперечить самому принципу презумпції невинуватості – одному з основних принципів демократичної держави (пункти 126–129) [13].

Прикладом дотримання вимог презумпції невинуватості в повідомленні про хід кримінального провадження є висловлювання органів влади у справі «Шувалов проти Естонії», а саме: «суддя підозрюється у взятті хабаря», «справу судді направлено до суду», «суддя обвинувачується в отриманні хабаря від особи, справа якої була в його провадженні», «він зробив заяву під час попереднього розслідування, яку я не можу коментувати, щоб не порушувати його право на захист» і подібні. Суд зробив висновок про відсутність порушення п. 2 ст. 6 Конвенції з огляду на те, що всі формулювання створювали чітке уявлення лише про обвинувачення, а не вину особи, і повідомлення для преси містили дуже мало інформації –

лише про ті факти, які мали на меті інформувати суспільство, проте не порушували прав обвинувачуваного [14, с. 71].

Порушення презумпції невинуватості судьями може мати місце не лише під час їх висловлювань для засобів масової інформації, а і під час прийняття ними судових рішень, які в обов'язковому порядку публікуються в державному реєстрі судових рішень. Зокрема, в рішенні Верховного Суду від 2018 року у справі № 461/3797/17 зауважується, що відповідно до практики Європейського суду з прав людини презумпція невинуватості вважається порушеною, якщо судові рішення відображає думку про винуватість особи у вчиненні злочину до того, як її вину буде доведено відповідно до закону. При цьому навіть за відсутності офіційних висновків досить деякого припущення, що суд розглядає особу як винувату. Попереднє висловлення судом такої думки неминуче порушує презумпцію невинуватості [15].

Однією з форм порушення презумпції невинуватості обвинуваченого є випадки ухвалення судами проміжних рішень, з яких вбачається, що суд вважає обвинуваченого винуватим [5, с. 173]. Так, у рішенні в справі «Нештяк проти Словаччини» 2007 року констатовано, що обласний суд у своєму рішенні зазначив, що було доведено, що заявник вчинив злочин, в якому йому було пред'явлено звинувачення, та що його мотивом була потреба в грошах, а спосіб вчинення злочину вказує про ступінь корупції заявника. Дослідивши всі обставини справи, ЄСПЛ дійшов висновку, що мало місце порушення п. 2 ст. 6 Конвенції, адже ці твердження передбачають вину заявника до того, як його було визнано винним у встановленому законом порядку (п. 89) [16].

Хоча принцип презумпції невинуватості насамперед є гарантією процесуального характеру в кримінальних справах, однак сфера застосування цього принципу значно ширша: він є обов'язковим не лише для кримінального суду, який вирішує питання про обґрунтованість обвинувачення, але й для всіх інших органів держави (п. 33 рішення ЄСПЛ у справі «Аллєне Де Рібемон проти Франції») [9].

Тобто порушення презумпції невинуватості може здійснюватися як представниками судової влади, так і представниками інших державних органів, зокрема тими, які здійснюють розслідування кримінального провадження. Так, у рішенні в справі «Криволапов проти України» Суд повторює усталений принцип своєї практики, що п. 2 ст. 6 Конвенції забороняє посадовим особам оголошувати особу винною до винесення їй вироку судом. Посадові особи можуть інформувати громадськість про розслідування у кримінальних справах, наприклад, розкриваючи інформацію про вручення повідомлень про підозру, затримання та зізнання, якщо вони роблять це розсудливо та обачно. Вибір слів є важливим (п. 129) [11].

У рішеннях ЄСПЛ наголошується, що заяви суддів підлягають більш суворому розгляду, ніж заяви органів досудового розслідування [17, с. 67].

Публічність судового розгляду забезпечується в тому числі й можливістю отримання відомостей про фактичні обставини справи із засобів масової інформації. Правилам висвітлення інформації про кримінальні провадження присвячені Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо порядку надання інформації про розгляди у кримінальних справах через засоби масової інформації», де вказано, що думки й інформація, що стосуються поточних розглядів, можуть бути повідомлені через засоби масової інформації, якщо вони не порушують принципу презумпції невинуватості підозрюваного чи обвинуваченого» [18].

Але варто відзначити, що засоби масової інформації відіграють важливу роль у формуванні громадської думки щодо винуватості/ невинуватості, що може використовуватися для досягнення протиправної мети. Зокрема, вітчизняній історії відома «Справа Бейліса» – судовий процес, організований у 1913 р. в Києві над євреєм Менделем Бейлісом з метою підбурення українців до антисемітських акцій. Для цього в пресі було розгорнуто шалену антисемітську агітацію із закликами до єврейських погромів.

Висновки. Презумпція невинуватості, як і публічність судового розгляду, є одним зі структурних елементів права на справедливий суд. Принцип презумпції невинуватості не забороняє органам влади повідомляти громадськості про розслідування, які ведуться, але влада зобов'язана робити це обережно та делікатно, як того вимагає повага до презумп-

ції невинуватості. Порушення права на презумпцію невинуватості має місце, якщо судові рішення або заява посадової особи щодо підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення відображає думку про її винуватість до того, як її буде доведено у встановленому законом порядку обвинувальним вироком суду, який набрав законної сили.

Список використаних джерел:

1. Рішення ЄСПЛ у справі «Довженко проти України» від 12 січня 2012 року (остаточне 12.04.2012 р.). Заява № 6650/03 / *Верховна Рада України* : офіційний веб-портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_845?find=1&text
2. Коваль О.М. Деякі особливості взаємозв'язку принципу презумпції невинуватості та права особи на виправдання у кримінальному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2014. Випуск 6–1. Том 4. С. 57–60.
3. Мирошніченко Т.М. Реалізація засади презумпції невинуватості в процесі кримінального процесуального доказування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право*. 2016. Вип. 40. Т. 2. С. 118–122.
4. Трохлюк О.П. Реалізація засади забезпечення доведення винуватості в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 209 с.
5. Мамка Г.М. Засади кримінального провадження: наукові та правові основи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 466 с.
6. Михайленко В.В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 281 с.
7. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Москва : Издательство «Наука», 1968. Том 1: Основные положения науки советского уголовного процесса. 468 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>
9. Рішення ЄСПЛ у справі «Аллене Де Рібемон проти Франції» (Allenet de Ribemont v. France) від 10 лютого 1995 року (Заява № 15175/89). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO01116>
10. Фулей Т. Презумпція невинуватості: концептуальні підходи. *Слово Національної школи суддів України*. 2012. № 1 (1). С. 39–53.
11. Рішення ЄСПЛ у справі «Криволапов проти України» від 02 жовтня 2018 року (остаточне 02.01.2019 р.). (Заява № 5406/07) / *Верховна Рада України* : офіційний веб-портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d94#Text
12. Рішення ЄСПЛ у справі «Шагін проти України» від 10 грудня 2009 року (Заява № 20437/05) / *Верховна Рада України* : офіційний веб-портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_612#Text
13. Affaire Lavents c. Lettonie 28 novembre 2002 (Définitif 28.02.2003). Requête № 58442/00. European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-65362>
14. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с.
15. Постанова Верховного Суду від 10 трав. 2018 р. у справі № 461/3797/17 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74021985>
16. Case of Nešák v. Slovakia 27 February 2007 (final 27.05.2007). Application no. 65559/01. European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79608>
17. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (criminal limb) Updated on 31 December 2020. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf
18. Рекомендація NR (2003) 13 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо порядку надання інформації про розгляди у кримінальних справах через засоби масової інформації» / *Верховна Рада України*: офіційний веб-портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_870#Text

